

A költészet alternatívája

A 12. Polyphonia alternatív költészeti fesztivál (április 12–14., JATE Szabadidő Központ) produkciói legalább három csoportba különíthetők el.

Az első a többé-kevésbé klasszikus performance-nak számító produkciók csoportja (Papp Tibor, Adriano Spatola, Alberto Masala, Slavko Matkovic, Juhász József, Ted Doorgeest és mások). „Az akcióban fetisizálódik az ember, mint mű. A performance az embernek a kiállítása, mint kiállítás, mint előadás. A szakrális-mágikus-rituális akció a testet manifestálja, ebből ered erős fatikus funkciója. Felhív a kiállítottság tényére. A test felhívása egyben felhív a mulandóra is. A kiállított test így az egyszerű, a megismételhetetlen hívja elő médiumként az anyag örök és múlhatatlan jellegével szemben.” Pongrácz Tibor: Szaturnuszi akció, Harmadkor 8. szám).

A második csoport — egyszerűen szólva — a dramaturgizált színpadi produkciók (Towering inferno, Szkárosi Konnektor Rt., Giovanni Fontana, Ladik Katalin, Márta István és mások). Ezek jellemzői: a látvány (a látványosság), mely azonban korlátlanul reprodukálható, és melyet magas technikai színvonalú színpadi segédeszközök igénybevételével hoznak létre. Bizonyos mértékig még szerepe van bennük a rögtönzésnek, de csak annyi, mint egy dixland-számban. Ezek a legtökéletesebben rögzíthető produkciók.

A harmadik nagy csoportba azok a produkciók tartoznak, melyeket én költészetnek leginkább neveznék, hiszen ezek a legapróbb részletekben is megkomponált alkotások. A látványszerűség mellett erőteljesen intellektuálisok is. Nem véletlen, hogy ezek kötődnek leginkább a nyelvhez, mint hordozóhoz, de nem kizárólagosan csak hozzá, és nem szükségszerűen. Talán mégis ennek tudható be, hogy ide elsősorban magyar szövegy produkciók tartoznak (Galántai György, Bernard Heidsieck, Petőcz András, Szombathy Bálint, Bujdosó Alpár).

Ízelítő a mintegy két tucat produkcióból. Papp Tibor, a párizsi Magyar Műhely alapító tagja, fonikus (azaz hang) költeményének az elhangzása közben tetőtől a talpig háztartási alufóliába göngyöltetett. (Egyik lehetséges interpretációja a produkciónak: a személyiség izolációjának és uniformizálódásának a veszélyére hívta föl a nézők figyelmét.) Alberto Masala, 38 éves, olasz művész kopaszra borotváltatott a színpadon, a klasszikus performance művész szintén a már klasszikussá vált szabályok szerint rendezte meg akcióját. Egy vérfagyasztóan ordító, félmezelen fiatalember, véres késsel a kezében „döfte le” a földön fekvő Matkovicot, miközben a terem hátulján való ki torkaszakadtából azt kiabálta: „Öngyilkosok! Öngyilkosok!” Adriano Spatola a hangköltészet és a performance érdekes összekapcsolását valósította meg. A 130 kilós művész — címe szerint — „ütőhangszerekre” írt rögtönzést mutatott be, mely abból állt, hogy a mikrofonnal széles mellkasát, feszes pocakját, hőzentrógerja fémcsatját ütötte. Néha már klasszikusan szép, iskolázott, magas színvonalú, harmonikus, az érzelmes-lírai és az erőteljes-dramái hangvételt egyaránt befogó zenét játszott a 3+1 tagú, angol Towering Inferno majd egy órán át. A billentyűs, a dobos, a szaxofonos mellett a negyedik tag látványtervezőjük volt. Diaporáma és mozgófilm segítségével állította elő a műsor alatt a zenére rimelő hátteret. Szöges ellentétben volt ezzel a Szkárosi Konnektor Rt. zenei produkciója. A 6 (fiú) + 2 (lány) felállású zenekar (jelmezük hófehér, szűzies selyempapír-fátyol teljesen mozdulatlan, szinte szoborrá merevedett színpadképet alkotott, zenéjük pedig monoton volt és diszharmonikus. Ahogy mondani szokták, vérbeli katasztrófazenét produkáltak. Kiemelkedett az egyszemélyes produkciók közül a sokoldalú és gyönyörű Ladik Katalin. Rafinált és látványos színpadi hatásokat seregét vonlatta fel gondosan megtervezett művében. (Vörös, ill. kék szemfestés, vörös és kék fényorgonák, a discókból ismert, a mozgás érzékelését szakaszosra, szaggatottá tevő fényhatás, egy bábu-fej és egy paróká mozgatása a levegőben, világítóan sárga harisnya, mellyel — a kezére húzva — a mű zárásaként a magát hatványtűnek álcázó Zeus és a megejtett Léda mitológiai történetét elevenítette meg. Mind e közben a költőnő több szolamú költeményét hallottuk.) Márta István, aki eredetileg zeneszerző, videóval lépett föl. A fővétel március 15-én, Budapesten készült és részben volt csak hangosítva, az egyszerű esemény dokumentálásán túl valami nagyon jellemzőt kifejezett abból, amit egyszerűen csak úgy szoktak nevezni, hogy közép-európaiság. Ironikusan ellenpontozta a film komolyaságát, és tette időzójelbe a nézők feszült figyelmét a színpadon ülve szintén a videót néző (Bernáthy) Sándor, aki mind e közben szórakozottan sörözgetett. Petőcz András, legambiciózusabb — valóban — fiatal költőnk, bemutatott hangkölteményével — legalábbis nekem — nem okozott igazán nagy élményt. Költészete, mely a szövegszerűségnek éppen a szorosan vett szöveggel való fölszámolására törekszik, előre kiszámítható hatásokat eredményez egyre inkább. Nyelvhez, a magyarhoz kötődött Galántai György produkciója. Magnófelvételtől a tengerhajózában használatos zászlójelzések szövegszerű jelentései hangzottak el, miközben diákon (a szöveggel aszinkronban) magát a művészt láthattuk matrózcsikós trikóban, zászlójelzéseket imitálni, a budai Dunaparton állva. Bernard Heidsieck, aki az alternatív költészet francia veteránja, két, klasszikusan ható hangkölteményt adott elő, melyeknek fő értéke alapötletük szellemességében rejlett. Szombathy Bálint, az újvidéki Új Symposion szerkesztője párhuzamosan vitetett diákat és videót, melyen azonban a kép szinte teljesen mozdulatlan(!) volt. Az alkotás a megfosztottságról, a hiányról szólt; a diákon különböző utcai táblák, feliratok, falragaszok üres helyeit láthattuk, miközben a videón a fiatal művész egyszer a jobb, másszor a bal oldalán fölakasztott festményre mutatott. Időnként a következő szó villant fel: „Poetry?” A legkiemelkedőbb alkotás a Magyar Műhely Bécsben élő szerkesztője, Bujdosó Alpár mutatta be. Szöveges, diaképes műve egy régészeti előadást imitált. A sumér kortáblán azonban magyarul állt a fóliáris, és az egész ókortudományi blabla nagyon találó dolgokat mondott a 20. századi magyar történelemről. Érdekes volt, hogy ez a neoavantgarde, a nemzetizet (esetleg) csak nyelve által (vizuális alkotásai esetén még azzal sem) kapcsolódó művész ennyire nemzeti problematikájú művet mutatott be. (Külön öröm, hogy ilyen magas szintű).

A Polyphonyx-fesztivál előző került megrendezésére kelet-európai, szocialista országban. Művészeti vezetője, producere ezúttal Szkárosi Endre, a BTK oktatója, technikai vezetője pedig Jóni Gábor volt. A JATE-klub méltó helyszínen bizonyult. Érdekes, érvényes produkciókat láthattunk. Meggyőződhetünk róla, az alternatív költészet valóban alternatívája a költészetnek.

KISS LÁSZLÓ

Negyedik lapszemle

ellentmondást, hogy a de-centrizálást centralizációs eszközökkel kívánják megoldani, illetve ezzel kísérlik meg a gazdaság struktúrájának átalakítását.

Nem kisebb „fából vaskarika” — ha szabad ily profánul szólni — a szám valószínűleg legnagyobb érdeklődést kiváltó témája, arra a körkérdésre adott válaszok, melyeket a magyar kultúra neves személyiségei adtak a Medvetánc szerkesztőségének körkérdésére: divat-e a posztmodern és hogyan hat a kultúra különböző területein. Az említett egyszerűítő paradoxon arra az ellentmondásra utal, amely a névből és egy általánosan elfogadott nézetből adódik, vagyis hogy lehet-e posztmodern ott, ahol még a modern sem ütött biztos tanyát. A posztmodern-pártiak természetesen úgy vélekednek, hogy miért ne lehetne, elvégre rajtuk múlik, — és miért ne állnánk a „derűs, zürzavaros tudatlanság” pártjára, azaz vállalkozunk fel azt, hogy a mai szituáció akár tetszik, akár nem, maga a „posztmodern condition” — ahogy Lyotard nevezte, s a kifejezés még nincs magyarra fordítva. Bár többen is kételkedve fogadják az új(?) jelenséget, abban úgy tűnik, egyetértenek, hogy van, sőt, benne vagyunk, hisz ez nemcsak a művészet vagy az irodalom egy-egy ágát érinti, hanem az egész kultúrát átfogja. A XX. század végének embere ugyanis gyökeresen eltérő világban él, mint az azt megelőző korok Faustja. Lényeges különbség, hogy ma az emberiség elpusztíthatja önmagát, sőt ezt akár a véletlen is megteheti. Nincs most hely Csernobilról, de még az ökológiai pusztulásról sem beszélni. És mind ezért a modern látszik feleslősnek.

Ez persze nem azt jelenti, hogy a posztmodern a modernt váltodlna vagy akár „anti-modern” lenne. Nem, hisz amennyiben a modern meghaladni, tagadva-felülmúlni akar, úgy abban a

pillanatban modernné válna. Nem, — a posztmodern ennél nagyobb. De ez nem azt jelenti, hogy ne vitakoznának. Ha a 17–18. század fordulóján lezajlott a Querelle des Anciens et des Modernes — amikor először bukkant fel a modern fogalom, — úgy ma a Querelle des Modernes et des Postmodernes zajlik szemünk előtt; érdekes lenne összehasonlítani az akkori és mostani érvrendszerket. Ennél fontosabb, hogy egyenrangúnak tekinthető-e a két fél? A párbajsegédek természetesen ellentétes végletekbe esnek. Egyik oldalon azt halljuk, hogy a posztmodern olyan elnyúlhatatlan és tökéletes, mint egy amerikai rángógumi (l. még: a posztmodern a modernségen rágó titkos féreg foga — Tamás Gáspár Miklós), másfelől pedig, olyan hangok is hallatszanak, hogy a posztmodernről, mivel ilyen nincs, jobb ha minél kevesebb szó esik. Természetesen ez utóbbi végtelent kimondva nemigen találjuk, mert nem biztos, hogy minden esetben tanácsos a királyra azt mondani, hogy meztelen. Nem, a posztmodern úgy látja, mint ha ruha lenne a királynak. És így már illik komoly arcot vagni.

A posztmodern lényegét talán úgy lehetne megragadni, hogy ez az egységes világmagyarázatról való lemondásnak a következménye (Vajda Mihály). Feladata pedig, hogy eloszlassa a tudományos és racionális gondolkodás mítoszát, ezáltal a megismerő és ellenőrző elme korábbi vitathatatlan helyzetét meginog. Többen is (Vajda Mihály, Balassa Péter) tudatosítják, hogy a posztmodern többi elemével együtt ez sem eredeti, új jelenség, korábban már ismertek voltak, a „postmodern condition” viszont mindezt egy átfogó szituációba helyezi.

A posztmodern egyik alapelve: az egység hazugság és terror (Vajda Mihály), tehát a posztmodern: tole-

ráns, normaközömbös. Heller Agnes szerint egyetlen „sensus communis” létezik, hogy nincs és ne is legyen „sensus communis” — ez viszont már modern vonás lenne. A posztmodern továbbá hagyományörző (= konzervatív?), szkeptikus, ami viszont az elit- és tömegkultúra összemosódását eredményezi — bár ettől a posztmodern szerint csak az értelmiségi fél; ezen kívül a posztmodern politikailag jól fésült, közömbös, s Balassa szerint az ilyen irodalom — legalábbis gyanús. A hagyományos egységeszmény, illetve a nagy elbeszélés — a grand ráci — megszűnése a tragikus hangnem megszűnésével, a játékos elem bevonásával jár együtt. Vajon nem jogos-e az az aggodalom, hogy ez a játékoság, a túlzott tolerancia azzal a veszéllyel jár, hogy „elillan a törekvés szellemi robbanóereje?” (Almási Miklós). Ezzel a lehetőséggel is számol Radnóti Sándor Ambivalens műbírálat című tanulmánya — amely szintén ebben a számban található. Ő, tekintettel a posztmodern mind ez ideig zürzavaros kategóriáira, Esterházy Péter Bevezetés a szépirodalomba és a Termelési regény című könyveinek posztmodern jellege mellett modern, illetve hagyományos vonásait is kiemeli. Az Esterházy-művek „két-es-voltára” jellemző, hogy Balassa Péter egyöntetűen a posztmodern kategóriába sorolja őket, de például Béli Miklós egy korábbi tanulmányban a Termelési regényt „modern eszközzel” írt „anti-posztmodern” műnek nevezte.

De szakítsuk félbe a vizsgálgatást, most, mikor a „posztmodern kénygyó enfar-kába harap”, tudva azt, hogy sem a vita, annak bemutatása pedig éppen nem lehet elég kimerítő, hisz amint Radnóti Sándor is utal rá, ez a „vita” Magyarországon még oly gyermekcipőben jár, hogy tisztázni csak a körvonalakat tudja. Lesz-e folytatás? Vagy: „itt és most, egy alkalommal...”?

PATÓ ATTILA

Költészet — politika

Beszélgetés Csóri Sándorral

tészet az érzelmek, az indulatok, az aggodások parlamentje. A szorongások jövődelése és a szorongások igazságkimondása. Nemcsak a reformkor és a szabadságharc kezdetét jelzi vers, de a mi korunk diktatúrájának a végét is. Illyés Egy mondat a zsarnokságról című költeménye épp a megszületésével számolt le vele. Kár, hogy az 1951-ben írt vers nem jelenített meg azonnal. Ha megjelent, egészen bizonyos, hogy nem történtek volna meg a későbbi tragédiák. Illyésnek van egy idevágó gondolata. Azt mondja egyik drámáról szóló tanulmányában: olyan országokban, ahol sok tragédia játszódik le a színpadokon, kevés tragédia játszódik le az utcán. Ezért kellene a szellemi életnek a jó drámák feszültsége és szikrázó dramaturgiája szerint alakulnia.

— A politikusok úgy vélik, hogy a szellemi élet nagyobb szabadsága a stabilitást veszélyeztetné. Ön épp ellenkező álláspontot képvisel: a legszélesebb körű igazságosságban, a gondolatok szabad áramlásában lát stabilizációs erőt.

— Föltétlenül. A mi értelmiségünkben tömördek tudás halmozódott föl. A baj csak az, hogy a tudása olyan, mint a likas labda. Nem jó semmire. Ahelyett, hogy segítené, egy idő után lehugolja az embert, sőt rászoktatja a cinizmusra. Márpedig legyintgető és cinikus emberekkel még sose csináltak reformokat sehol. Egyébként is, akitől elvezik a kezdeményezés jogát, az

előbb-utóbb kritikussá válik.

— Az utóbbi időben változások történtek a politika gyakorlatában...

— A magyar kisebbségek érdekében történt föllépésre a kormányt elsősorban az elmergesedő valóság, a tények és a belső erők kényszerítették rá. Valamit, persze, a szovjetunióbeli változások is segítettek, de ha csak ez az utóbbi hatott volna, akkor más területen is érezhetnénk a változást. Például a sajtóban. A mai szovjet sajtó sokkal fölzaklatóbb, izgalmasabb, mint a miénk. A Romániából meginduló menekülés már nem is csak nemzeti, de morális szembesülésre kényszerítette a kormányt. Az ember örül a változásnak, de tudja, hogy amit 1975-ben vagy 1977-ben kellett volna megcsinálnunk, azt hiába csináljuk 1988-ban — már nem ugyanaz.

— Ön a Magyar Demokrata Fórum egyik vezetője. Hogyan képzei a jövőt?

— Továbbra is úgy, mint eddig. A jövő alakításának egyetlen biztosítéka van: az egyének és a közösség morális erőfeszítése. Ez az alapja a mi kezdeményezésünknek is. A magyar értelmiség javarésze tudal a Fórum tanácskozásaira. A párt azt gondolta, hogy mi egy másik pártot akarunk létrehozni. Erről szó sincs, az MDF egyelőre fórum akar lenni. Lehetséges, hogy a későbbiekben egy pártot fog kihordani a méhében, de most nem. Ahhoz komoly társadalmi folyamat kellene. Most a gondolkodás folya-

matosságát szeretnénk biztosítani, hogy új alternatívák szülessenek. Új alternatívák nélkül nincs igazi cselekvés, igazi szabadság sem. A szabadságot a választás lehetősége jelenti. Az MDF egyelőre gondolatokat akar kicsiszolni, kivajúdni, hiteles embereket akar szóhoz juttatni. Lám, költészet napján egy pillanat alatt áttérünk a politika mezejére, de hát semmi nem hatja úgy át az életünket, mint a politika.

— De hát ön mégiscsak költő...

— Arra kíváncsi, hogy a versírás és a gyakorlati politizálás megfér-e egymással? Szerintem igen. Ne felejtse el: a külső körülményeket a történelem hozza ránk, de a belső körülményeinket mi magunk alakítjuk. Épp az a lírai én, aki többnyire egyes szám első személyben beszél.

— Sokan gondolják azt — különösen a fiatalok széles rétegei —, hogy költészet és politika egymástól független dolgok. Nem fél attól, hogy kisorsul egy korosztály irodalmi tudatából?

— Ha a politika miatt nem féltem a politikai hatalom intelmeitől, mért félnék most a fiatalok bizonyos csoportjaitól? Egy jó vers, akkor is jó, ha politikai, és egy rossz, akkor is rossz, ha nem az. Én megértem azokat, akik a költészetet egyetlen mozdulattal elszakítanák a politikától. Örömet velük tüntetnek hangosan. De egyelőre nem tehetem. Nem tehetem, mert az ösztöneimen túl, az eszemmel is tudom, hogy a politikának manapság sokkal nagyobb a befolyása a történelemre, mint bármelyik előző korban. S ha ez igaz, mért épp az író irtassza ki ezt az életéből?

MÁROK TAMÁS